

ОГЛЯДИ ТА РЕЦЕНЗІЇ

РЕЦЕНЗІЯ

на монографію Марії Іваницької
*"Особистість перекладача в українсько-німецьких
 літературних взаєминах"*

Чернівці : Книги – XXI, 2015. – 604 с.

Українська гуманітаристика досить рідко звертається до питань промоції України за кордоном – дослідження образу України та її культури в інших європейських державах якщо й цікавить науковців, то радше в політологічному або культурологічному вимірах. Аналіз же перекладної літератури, яка стає підґрунтям для розуміння чужої культури і яка здатна познайомити іномовного читача з нашою країною, залишається на маргінесах наукового пошуку. І даремно, адже саме в царині літератури, у тому числі й перекладної, криється широкий потенціал впливу на суспільну свідомість. Особливе місце займає при цьому саме перекладач, який транслює не лише сюжети, але й концепти, приховані смисли, ідеї, оцінки. Нажаль, роль особистості перекладача загалом та перекладача української літератури для німецькомовної аудиторії зокрема майже не вивчалася. Заповнює цю лакуну монографія Марії Іваницької "Особистість перекладача в українсько-німецьких літературних взаєминах", надаючи широке поле інформації та спонукаючи до глибоких роздумів.

Рецензована монографія висвітлює історію та соціологію українсько-німецького літературного перекладу від кінця XIX до початку XXI століття у суспільному, соціальному та лінгвокультурному аспектах, концентруючись саме на перекладачеві. Міждисциплінарний підхід, що його обирає авторка, дає можливість з'ясувати суспільну роль перекладу та місце особистості перекладача у літературному трансфері. З огляду на викладене, актуальність представленого дослідження, зумовлена необхідністю комплексного вивчення українсько-німецького перекладу крізь призму особистості перекладача як чинника міжлітературних взаємин, не викликає сумнівів. Доцільність такого підходу визначається й тим, що суспільно-політичні й культурні аспекти діяльності перекладачів української літератури та готовність іншомовних соціо-

культурних спільнот сприймати цю діяльність залишаються недостатньо дослідженими. А саме це питання – як Україна, український народ і його культура бачаться в інших країнах, зокрема в німецькомовному світі, – виявилось у наш час досить важливим.

Об'єктом рецензованого дослідження є трансфер перекладної української літератури у німецькомовні країни в широкому соціополітичному, культурному, науковому, особистісному контексті. Предметом дослідження постає мовна особистість перекладача як центральна ланка цього трансферу з усіма її детермінантами: біографією, геокультурним простором, соціальними функціями, що мають безпосередній вплив на заангажованість перекладача як соціокультурного посередника, на його перекладацькі стратегії та на літературні взаємини. М. Іваницька фактично вибудовує соціокультурну теорію особистості перекладача на тлі українсько-німецьких літературних взаємин і в такий спосіб окреслює його суспільну місію.

У монографії охарактеризовано особистість перекладача загалом та представлено плеяду значущих для українсько-німецького літературного трансферу перекладачів. Авторка висвітлює внесок окремих гравців українсько-німецького перекладацького поля в представлення української літератури й культури на німецькомовних теренах і доводить, що реалізація мовної особистості перекладача детермінується його біографічними даними, умовами становлення, суспільною діяльністю, а його позиція на перекладацькому полі, його культурний, соціальний і символічний капітал мають безпосередній вплив на презентацію ним вихідної культури, на формування образу країни, її культури / літератури в соціокультурі реципієнта перекладу.

Матеріалом дослідження є німецькі переклади українських прозових та поетичних творів, їхні паратексти (передмови, післямови, коментарі, глосарії) і метатексти (літературно-критичні й наукові статті перекладача), пов'язані з перекладами, що розглядаються як безпосередня маніфестація мовної особистості перекладача. Особливе місце займають рецензії на перекладені твори, листи й записи в щоденник, які мають стосунок до перекладів, оскільки ці тексти відображають рецепцію мовленнєвої продукції мовної особистості перекладача, свідчать про суспільну вагомість перекладацької діяльності.

Монографія складається з чотирьох розділів. Перший розділ розкриває поняття мовної особистості перекладача, українсько-ні-

мецького перекладацького поля, культурного та літературного трансферу, висвітлює проблему відтворення / невідтворення "чужого". Авторка аналізує асиметрію українсько-німецьких літературних взаємин, торкаючись питання політичних та ідеологічних впливів на переклад. Розглядаючи переклад як явище культурного трансферу, вона демонструє його залежність від різних гравців перекладацького поля: перекладачів, літературознавців, видавців, редакторів, журналістів та критиків, партій та спілок. У наступних розділах детально охарактеризовано періоди українсько-німецьких літературних взаємин та головні особистості цих періодів. М. Іваницька пропонує власну періодизацію українсько-німецького літературного трансферу з огляду на позицію перекладача й суспільні умови рецепції української літератури в німецькомовних країнах.

Другий розділ подає матеріал про переклади української літератури від кінця XIX до кінця 70-их років XX ст., що, власне, вже вивчалося Я. Погребеник, І. Зимомрею, Я. Лопушанським. Однак, авторка монографії, ставлячи нові акценти, вперше порівнює перекладацькі поля, що формувалися між Радянським Союзом і Східною Німеччиною, з одного боку, та українською діаспорою і Західною Німеччиною, з іншого.

Новаторськими є наступні розділи дослідження. Так, у третьому розділі "Анна-Галя Горбач – унікальна постать українсько-німецького перекладацького поля" зосереджено увагу на мовній особистості перекладачки Анни-Галі Горбач, поліфункціональності та полікультурності її перекладацької і суспільної діяльності. Переклади А.-Г. Горбач розглянуто у зіставленні з іншими перекладами, зокрема проведені паралелі з перекладачкою української літератури англійською мовою Вірою Річ. Можемо з упевненістю твердити, що М. Іваницька своїм дослідженням склала шану особистості, котра впродовж сорока років майже одноосібно представляла українську літературу в Західній Німеччині.

Четвертий розділ "Перекладач і міжлітературні контакти в новітню добу" присвячено сучасному українсько-німецькому перекладу, що є абсолютно новим доробком та важливим внеском у перекладознавство. Зосереджуючись на цьому аспекті, авторка детально репрезентує постаті основних перекладачів української літератури, здійснює перекладознавчий аналіз видань від початку 21 ст., розкриває значення перекладної літератури для формування іміджу України та її культури, представляє діяльність перекладацьких мереж та роль літературного редактора для успіху перекладного твору.

До безсумнівних здобутків дослідниці можна віднести й детальне заглиблення у питання суспільної ролі перекладу й перекладача, розкриття ролі перекладу як інструменту ідеологічної маніпуляції й бачення сутності українсько-німецького літературного трансферу з наголосом на ролі особистості у цьому процесі.

У монографії зібрано багатий матеріал про перекладачів, соціальну та політичну ситуацію, яка становила тло для формування перекладацького поля. Проаналізовано понад 50 творів українських авторів та їхні переклади німецькою мовою. Особливо цікавим і пізнавальним видається порівняльний аналіз паралельних перекладів, опитування носіїв німецької мови щодо їхньої рецепції перекладених творів, зіставний аналіз антологій української літератури, виданих у Німеччині. Кожний розділ містить множину вдалих прикладів для пояснення теоретичних положень; вони є яскравим ілюстративним матеріалом, який дає можливість розкрити та усвідомити грані мовної особистості перекладача.

Загалом можна стверджувати, що рецензована монографія є першою вітчизняною працею, у якій переклади з української досліджуються не лише на тлі мінливих міжнародних відносин а й крізь призму особистісних вимірів перекладачів, оскільки саме останні – як доводить авторка роботи – впливали на стратегії перекладу та представлення творів на інокультурному літературному ринку. Доводячи це, М. Іваницька звертає велику увагу і на метатексти, що, супроводжуючи переклади, слугують віддзеркаленням мовної особистості перекладача.

З огляду на викладене можна стверджувати, що аналізована праця піднімає проблему надзвичайно важливу для історії та соціології літературного перекладу, її основні результати дають підстави для висновку про своєчасний і, безперечно, вагомий внесок М. Іваницької у розвиток перекладознавства загалом та українсько-німецького зокрема. Праця буде цікавою не лише лінгвістам, але й перекладачам, політологам, психологам, історикам, журналістам, усім, хто цікавиться сферою громадських та міжнародних відносин.

*доктор філологічних наук, доцент,
доцент кафедри германського, загального та
порівняльного мовознавства
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича
Осовська І. М.*